

Дибчук Людмила (Вінниця)

УДК 94 (477): 314.743

СПАДЩИНА ДІЯЧІВ ЛІТЕРАТУРИ І МИСТЕЦТВА УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ КАНАДИ ТА КРАЇН ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ другої половини ХХ ст. — початку ХХІ ст.

У статті досліджено спадщину діячів літератури та мистецтва з української діаспори Канади та країн Латинської Америки. Основна увага акцентується на тому, що українська еліта на Заході зуміла не лише зберегти національну культуру і мову, а й примножити надбання своїх видатних попередників.

Ключові слова: канадська та латиноамериканська українська діаспора, культурні цінності, художня література, мистецтво.

Українська діаспора протягом десятиліть свого розселення у світі створила свою культуру, науку, мистецтво, літературу. На жаль, до сьогоднішнього дня досягнення зарубіжної української інтелігенції залишаються ще недостатньо відомими широкому загалу в Україні. Хоча їхні імена, легко викинуті із літопису вітчизняної науки, мистецтва, були вписані у світовий контекст розвитку духовних цінностей людства.

Історична доля України склалася так, що своєрідні компенсаційні функції щодо культури, науки історичної Батьківщини виконувала діаспора. Значна група української інтелігенції, отримавши статус політичної еміграції, створювала вартості, які віддзеркалювали поступ світової культури, нові напрями та стилі, галузі науки (зокрема гуманітарної) і водночас зберігала кращі традиції вітчизняних шкіл. Тому нині, коли Україна проголосила незалежність і прагне відродити національну культуру, на порядку денному стає необхідність науково об'єктивно висвітлити історичне й культурне минуле народу, його сучасний стан. Важливого значення набуває і питання про справедливу оцінку діяльності української еміграції, її ролі в розвитку науки, культури, зокрема літератури, мистецтва, включення того цінного духовного надбання, що вона створила поза межами рідного краю, у загальнонаціональну спадщину. Протягом останніх років завдяки плідній співпраці вчених в Україні та українських вчених в діаспорі здійснено значну роботу з повернення імен визначних діячів літератури і мистецтва.

У Національній бібліотеці України ім. В.І.Вернадського відкрито зал зарубіжної україніки, в якому знаходиться понад 3 тис. книг і 7 тис. журналів, що побачили світ у діаспорі. Значна кількість літературних та

мистецьких творів знаходиться в архіві Інституту досліджень української діаспори, в поточному архіві музею культурної спадщини м. Києва, в Національному художньому музеї України, в Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України, в Національному музеї у Львові та Львівському історичному музеї.

Деякі аспекти зазначеної тематики знайшли своє висвітлення у працях фахівців з історії української діаспори, зокрема Б.Лановика, Р.Матейка, М.Марунчака, О.Криштальської, О.Коваленко, М.Іванченко та деяких ін., але загалом названа проблематика є недостатньо розробленою.

Наукова та практична значущість даної теми — в її недостатній вивченості, у можливості показати спадщину діячів літератури і мистецтва з української діаспори і її внесок у розвиток Української держави.

Однією з провідних сфер багатогранного, строкатого духовного життя українських громад на Заході є художня література. Її динамічний розвиток та професіоналізм авторів відображають високий освітній рівень сучасних поколінь зарубіжних українців, хоча україномовна читацька аудиторія постійно звужується. Незважаючи на цей та інші негативні фактори, значною активністю відзначається літературний процес серед української діаспори Північної та Південної Америки.

Важливим чинником розвитку української літератури в західній діаспорі впродовж кількох десятиріч і до середини 90-х років ХХ ст. було Об'єднання українських письменників на еміграції «Слово» (ОУП «Слово»). Воно згуртувало і об'єднало творчі зусилля визначних літераторів-українців з найвіддаленіших кутків світу. У 1996 р. «Слово» налічувало понад 120 чоловік. Їх твори опубліковані в 13 томах збірника Об'єднання. Після проголошення незалежності України набагато активізувалася робота ОУП «Слово», спрямована на розвиток творчих зв'язків із рідною землею, духовне відродження українського народу. В цьому велика заслуга відомої канадсько-української письменниці, публіцистки, перекладачки, художниці, громадської діячки Ліди Палій, яка з 1993 р. по 1997 р. до припинення його діяльності очолювала управу Об'єднання.

Яскравими представниками української літератури в Канаді є Меланія Кравців, Лариса Мурович, Леся Храплива, Яр Славутич, Максим Тарнавський, Степан Горлач, родина Книшів. Одна з найвідоміших письменниць західної діаспори Леся Бризгун-Шанти цілковито присвятила свою творчість дітям та юнацтву.

Справжнє визнання серед літераторів і читачів Бразилії здобули українські письменники Олена Колодій та Віра Селянська-Вовк.

Плідно працюють на ниві українського письменництва в Аргентині кілька чоловік. Вони пишуть художні твори як українською, так і іспанською мовами. Широке визнання здобула праця українських літераторів-перекла-

дачів. Успішно цією працею займається відомий в Аргентині український перекладач Володимир Котульський. В Аргентині виходять іспанською мовою твори Т.Шевченка, І.Франка, Лесі Українки, П.Тичини, М.Рильського, Л.Костенко, В.Симоненка та інших українських письменників. Книги і брошури українською та іспанською мовами випускають українські видавництва «Полтава», «Літературна бібліотека», «Український інформативно-видавничий інститут».

Одним з яскравих представників української літератури в Аргентині вважають Леоніда Голоцвана. Закінчивши Кордобський університет, він отримав диплом інженера-мостобудівника. Працюючи за фахом, Л.Голоцван в юності захоплювався написанням віршів українською, а пізніше — іспанською мовами.

Його поезія — це ностальгія за втраченою землею предків, а також заклик земляків до боротьби з поневолювачами в ім'я її свободи і незалежності. Окрім віршів, були видрукувані його оповідання, статті й есе. В них, як і в поезіях, автор розповідає історію рідного краю, про його видатних особистостей, мистецтво і культуру незалежної України. Л.Голоцван на високому професійному рівні упорядковує і видає «Антологію української поезії», яка вийшла у світ іспанською мовою в м. Буенос-Айресі (Аргентина) в 1991 р. У збірнику поміщено поезії маловідомих авторів часів Київської Русі, козацькі думи, вірші С.Кленовича, Т.Шевченка, І.Франка, Лесі Українки й письменників-шістдесятників — В.Стуса, Л.Костенко, І.Драча та ін. У 1995 р. вийшла книга «Полотно Невкену» іспанською мовою¹.

Л.Голоцван — не лише талановитий письменник, а й відомий меценат, який постійно духовно збагачує націю, надсилаючи в Україну велику кількість книг, періодичних видань, надає матеріальну допомогу бідним і малозабезпеченим.

Одна з видатних особистостей діаспори — письменниця, перекладач, художниця, популяризатор української літератури у Бразилії Віра Вовк (Селянська). Народилася В. Вовк 1926 р. у м.Бориславі на Львівщині, в діяльній і творчій родині. Студіювала у німецьких університетах германістику, музикологію і порівняльне літературознавство². Далі навчання у вищих школах Віри Вовк відбувалося вже у Ріо-де-Жанейро. А першою її посадою було вчительство в середній школі імені Серця Марії у передмісті Меєр, де вона викладала латину і спів.

Подальша діяльність Віри Вовк пов'язана з творчістю та наукою. З 1957 р. завідує кафедрою порівняльного літературознавства університету в Ріо-де-Жанейро. Має науковий ступінь доктора філософії, є професором, лауреатом літературних премій ім. І. Франка в Чикаго (1957, 1979, 1982) і Києві (1990), премії Благовість (2000). Перу Віри Вовк належать наступні твори: «Триптих до циліндрових картин Юрія Солов'я», «Святий чай»,

«Молебень до Богородиці», «Зимове дійство», «Жіночі маски», «Вінок троїстий», «Весняне дійство», а також збірки «Поезія»³, «Проза» та «Театр»⁴, фольклорні твори — «Колядник» та «Юність».

Богдан Рубчак слушно відзначив як константу поетичного світу письменниці «вміння сполучити чужинне оточення з українською душею»⁵.

Дослідник Лариса Онишкевич у своїй статті «Різні світи Віри Вовк» зазначила, що Віра Вовк до «рідного» ставиться як до «екзотики» і навпаки⁶.

Говорячи про поезію Віри Вовк, не можна оминати її перекладацьку діяльність — як глибоко усвідомлений обов'язок «плекати і презентувати вищі форми української культури»⁷. Волею долі кинута у широкий світ, завдяки освіті й природним здібностям почуваючи себе вільно в стихії кількох європейських мов та культур, вона вповні використовує цей свій дар і свої можливості. Її ім'ям позначено цілу низку перекладів (в основному поетичних). Для бразильського читача — «Антологія української літератури» (від «Літопису» до неокласиків і Олени Теліги), антологія сучасної української поезії «Соняшник» (де подано в перекладах португальською вірші Е.Андієвської, І.Драча, Б.Бойчука, О.Булиги, В.Голобородька, І.Жиленко, І.Калинця, Л.Костенко, П.Калини, В.Підпалого, В.Симоненка та ін.). А для українського читача — «Чотири драми» Ф.Лорки (спільно з В.Бургардтом і Г.Кочуром), «Гітанджалі» Р.Тагора, перекладені разом з І. Костецьким з англійського перекладу, зробленого самим Тагором. Співпрацювала з багатьма іншими перекладачами — О.Олександровим, О.Зуєвським, Є.Поповичем. Майже всі ці видання були фінансовані Товариством прихильників української культури в м. Курітіба та особисто Вірою Вовк як перекладача і розіслані до більше як 100 бібліотек країн Латинської Америки, Європи, Африки та Азії.

Творчість видатної письменниці, перекладача, літературознавця, художниці з Бразилії Віри Вовк протягом останніх років повертається на рідні терени. Нею передано до Національної комісії з питань повернення в Україну культурних цінностей при Кабінеті Міністрів України особисті архів та книгозбірню, які нараховують 938 документів, 56 аркушів, 16 меморіальних предметів, 109 друкованих видань, фото, слайди. Частина її незавершеної колекції розкидані по всій Україні: це й Центральний державний архів-музей літератури та мистецтва України, Наукова бібліотека ім. І. Франка у Львові, Національна спілка письменників України, Національна парламентська бібліотека України, Державний музей літератури України.

В травні 2004 р. за активну популяризацію на теренах Бразилії літератури Віра Вовк була нагороджена орденом «Княгині Ольги» III-го ступеня⁸.

Письменники діаспори, як правило, видають книги власним коштом. Творча інтелігенція зайнята у різних сферах суспільного життя — на викладацькій роботі, в науково-дослідних інститутах, юриспруденції, бізнесі, на державній службі тощо. Переважна більшість з них працює на громадських

засадах у різних товариствах, асоціаціях, організаціях, спілках, фундаціях і т. ін. Вихідці з України, навіть другого та третього поколінь, надають допомогу нашій незалежній державі з метою її економічного, політичного і культурного розвитку.

Такою представницею діаспорного письменства в Канаді є й Леся Бризгун-Шанти. Патріотка України, прекрасний прозаїк, авторка цікавих, змістовних, глибоко-моральних дитячих книжок. За одну з них, що вийшла друком в кінці 90-х рр. у Києві під назвою «Золотий горішок», авторка одержала престижну премію ім. Лесі Українки. Письменниця є одночасно секретарем Об'єднання українських працівників літератури для дітей і молоді імені Глібова в Канаді⁹. Об'єднання переслало в Україну тисячі книг, виданих діаспорою у багатьох країнах світу.

За активне розповсюдження дитячих книжок по українських школах, за її жертвовну місію у цій сфері Лесю Бризгун-Шанти відзначено одну з перших премією імені Дмитра Нитченка (її заснували Ліга меценатів та родина Д.Нитченка). Зерна добра й любові, щедро посіяні талановитою письменницею у її творах, благодатно вплинуть на виховання наших дітей у вільній, незалежній Україні.

Родина Книшів також займає поважне місце в творчому процесі української діаспори Канади. Голова родини — Зиновій Книш — член ОУН, літописець українського національно-визвольного руху, якому присвятив більше 60 своїх книг. Син — Юрій Книш — історик, професор Манітобського університету. Написав сотні наукових праць з історії західного Середньовіччя. Ірена Книш — відома письменниця, редакторка, видавець, журналістка, займалася дослідженням українського жіночого руху. До 90-річчя (1999) вона випустила свою 12-ту книжку — «З галереї наших піонерок». З 1950 р. включається в редакторську, видавничу діяльність, бере активну участь у випуску українсько-канадських часописів: «Новий шлях», «Канадський фермер», «Жіночий світ», «Промінь», «Український голос»; українсько-американських: «Самостійна Україна», «Свобода», «Наше життя»; паризькому — «Українське слово» та ін¹⁰.

Відвідавши вперше Україну в 1969 р., написала об'єктивну книгу вражень «Віч-на-віч з Україною» (1970). У своїй тематиці щодо національного жіночого руху вона найвідоміша дослідниця цієї проблеми. Найпопулярніші її книги з цього циклу: «Смолоскип — у темряві» (Про Наталію Кобринську), «Франко і рівноправність жінки», збірки «Жінка сьогодні і вчора», «Відгуки часу», «Незабуття Ольга Басараб». У її творчому доробку знаходимо дослідження із життя славнозвісних Роксолани та Марусі Чурай. Класикою цього жанру можна назвати книжку І.Книш «Три революції». Це повість про славних дочок України — Уляну Кравченко, Марію Заньковецьку та Марію Башкирцеву. Письменниця, таким чином, стала літописцем

діаспорного життя українців, зокрема громадянських жіночих організацій від Союзу Українок і до СФУЖО і СКУ. Як стверджує Л.Коваленко, «ніхто не міг закинути їй захист інтересів будь-якої групи. І в історичних трактовках, і в освітленні емігрантського життя, і у відгуках на гастролі мистецьких груп з України і у враженнях про тоді ще радянську Україну авторка намагалася бути об'єктивною. Своїм напруженим продуктивним життям, постійним і безкорисливим служінням рідній батьківщині вона одночасно показала і приклад нескореності часові».

Відомого поета, письменника, педагога, суспільно-громадського діяча канадської діаспори Яра Славутича (справжнє ім'я і прізвище Григорій Жученко) називають сурмачем українського народу, гідним репрезентантом української літератури, співцем національної ідеї. Поет народився 11 січня 1918 р. на колишньому Козацькому хуторі, що на Херсонщині. Його мати — проста селянка, батько — нащадок козацької старшини. В 1932 р. більшовики, зруйнувавши хутір, вивезли батька на Північ. Яр Славутич, вистрибнувши на ходу з поїзда, повернувся на Херсонщину. Мати з маленькими дітьми після довгих поневірянь влаштувалася на роботу у Кривий Ріг. У 1932–1933 рр. в Україні наступив голодомор. Свідок цих подій, Яр Славутич писав: «Від того голодомору, штучно створеного, ...загибло щонайменше сім мільйонів, дуже можливо десять мільйонів найкращих в Україні хліборобів, які не бажали йти до колгоспів, куди їх насильно заганяли по всій Україні»¹¹.

У 1940 р. Яр Славутич закінчив Запорізький педінститут. Війна 1941 р. застала його, молодшого лейтенанта, в лісах Білорусії. Там, потрапивши у вороже оточення, Яр Славутич створює з друзями Чернігівську Січ — прообраз майбутньої армії самостійної України. В цей же період сотник січовиків знайомиться в Києві з О.Телігою, О.Ольжичем та їх друзями, які назавжди залишать слід в його творчому житті.

Більшовики зруйнували його родинне гніздо, німецькі окупанти живцем спалили молоду дружину з немовлям. Після війни закінчив в 1946 р. в Аугсбургу Український вільний університет, аспірантуру в Пенсільванському університеті. Нарешті зупинився в Едмонтоні. Там, в Альбертському університеті викладав українську мову і літературу аж до виходу на пенсію.

Понад п'ятдесят років досліджував Яр Славутич ганебний злочин Компартії — вбивство 608 українських літераторів. У пролозі книги «Розстріляна муза», що вийшла друком на початку 90-х рр., він писав:

«Я воскрешаю вас, ясних, безвинних,
Що в тюрмах честь уміли берегти».

У 1988 р. Яр Славутич свідчить перед Міжнародним трибуналом у Нью-Йорку про масове нищення українців організованим під керівництвом Кремля голодомором 1932–1933 рр. Статті Яра Славутича перекладено

іноземними мовами. Десять поетичних збірок перекладено англійською, французькою, угорською, російською, білоруською, польською, італійською та іншими мовами. Протягом творчого життя здійснив поїздки по всьому світу, побував 10 разів в Україні, спілкуючись з письменниками, вченими, студентами. До 80-річчя вийшов п'ятитомник його творів. «У ньому, — підкреслює Михайло Іванченко, — широка душа, серце й розум українського поета, патріота-борця, вченого, викладача і громадського діяча»¹².

П'ятитомник перевидано в Києві у 1998 році, крім нього в Україні у м. Запоріжжі надруковано «Запорізький збірник», його ж «Січеславський збірник» та «Херсонський збірник». Усюди його нагороджували, присвоювали почесні звання, обдаровували сувенірами, в тому числі й українські моряки із корабля «Славутич»¹³.

2 жовтня 1998 р. у Посольстві України в Канаді відбулася урочиста церемонія вручення Яру Славутичу державної нагороди України, відзнаки Президента України — ордена «За заслуги» III ступеня. Він удостоєний цієї високої нагороди за багаторічну плідну літературну, наукову і громадську діяльність, вагомий особистий внесок у збагачення української інтелектуальної та мистецької скарбниці та у зв'язку з 80-річчям з дня народження. Вручаючи орден, Посол України в Канаді В. Фуркало відзначив, що ім'я відомого українсько-канадського поета, дослідника, діяча, палкого пропагандиста української мови й літератури, лауреата численних премій Яра Славутича широко відоме як у Канаді, так і в Україні.

У слові подяки Яр Славутич наголосив: «Із моїх 80-ти, понад 60 років присвятив літературі, в якій жадав бути виразником національної ідеї, правдоносцем України, і майстерно збагачувати скарбницю українського слова. Оттава, столиця Канади, міцно увійшла в мій життєпис. Ще 1963 р., коли в Едмонтоні вшановували пам'ять жертв голодомору 1932–1933 рр., представник посольства Радянського Союзу запекло опонував мені та іншим українцям, називаючи нас усіх брехунами за те, що ми всьому світові говорили й писали про жахливі злочини московського Кремля, який, успадкувавши практику московських царів, систематично винищував українську націю хліборобів голодоморами, а наш провід розстрілами і гулагами. Майже вся Україна засіяна масовими могилами. Розстріли у Вінниці та Биківні стали символами звірячих розбоїв комуністичної партії Радянського Союзу... Сьогодні в Оттаві я прийняв державну нагороду, яка вшановує мене за літературну творчість, освітню та громадську діяльність, таким чином схвалюючи жертвовну працю української діаспори на Заході»¹⁴.

Громадянин Канади, українець за походженням, знаний письменник Степан Горlach вирішив по-своєму відсвяткувати подію проголошення незалежності Української держави. Він разом із своїм другом із Торонто Петром Скибою здійснив хрещення новонародженої держави — України,

тобто очищав її від 70-літньої комуністичної неволі. Пройшовши 2556 кілометрів дорогами рідної землі з високо піднятими прапорами України, Канади та національним гербом-тризубом.

На своєму шляху вони зустрічалися з різними людьми, відбувалися задушевні розмови, дивовижні пригоди, неймовірні враження з побаченого й почутого. Як підсумок — з'явилася книга С.Горлача «Хрестини незалежності» («Богдар», «Ногута», «Стечо і Музи»), а також видання приповідок та афоризмів канадських українців.

С. Горлач є автором книжок прози, документалістики та творів для дітей. В 2003 р. вийшов у світ його новий твір «Перша ніч» — це болісні роздуми про власну долю, про долю своєї великої Батьківщини, світової спільноти¹⁵. Степан Горлач є головою Канадського Товариства Приятелів України (Торонто), членом Національної спілки письменників України, лауреатом літературних премій «Тріумф» та ім. Дмитра Нитченка. Хоч йому вже далеко за 70, але він старіти, стомлюватися не збирається, оскільки, як мовить, в Україні він повинен виконати ще дуже багато важливих справ. Живе клопатами заради неї, молиться за нашу і свою Україну. Без цих турбот С.Горлач не міг би прожити й дня¹⁶.

До тих видатних особистостей діаспори, які є носіями українського слова в Канаді, належить письменниця, перекладачка, художниця, графік, громадська діячка Ліда Палій. Вона протягом кількох десятиріч гідно репрезентує українську культуру в західному світі. Але тільки після падіння «залізної завіси» її твори дійшли до читацького загалу в Україні¹⁷.

До початку 60-х рр. Л.Палій зарекомендувала себе як здібна художниця. Її картини «Мексиканські діти», «Самотність» та інші цікаві навмисно спрощеною стилізацією, узагальненнями та оригінальною малярською фактурою. Згодом художниця зосередилася на графіці, створивши низку творів меморіального характеру — гербів, печаток, плакатів, екслібрисів, обкладинок до українських видань. Зокрема, дуже оригінальні екслібриси Ліда Палій виконала для Данила Струка, Хариті Голод, Івана Котульського та інших. Чимало часу художниця присвячувала й фотографії, її праці експонували на виставках у Канаді та США¹⁸.

Поруч із малярством і графікою Л.Палій дедалі активніше займається літературною творчістю. Життєві враження, філософські роздуми, побачене та почуте під час багатьох мандрівок у найвіддаленіші куточки планети лягли в основу нарисів, оповідань, віршів. Перші з них були опубліковані на сторінках часопису «Сучасність» наприкінці 60-х рр. Не випадково першу книжку, що вийшла у світ 1973 р. в Канаді, письменниця назвала «Мандрівка в просторі і часі». У виданій 1985 р. книзі «Світло на воді» з новою силою розкривається талант оповідачки — поета у прозі і художника в слові. 1989 р. Об'єднання українських письменників «Слово» випустило в канадському

місті Торонто збірку поезій Л.Палій «Дивовижні птиці». У ній вміщена здебільшого інтимна лірика, в якій з надзвичайною образністю відображені радощі, болі та тривоги авторки, туга за тим, що не збулося. Письменниця здобула визнання серед читачів, критиків, літературознавців не тільки на американському континенті, а й в Україні. У травні 1993 р. під час чергових відвідин Києва їй вручили квиток члена Спілки письменників України. Твори Л.Палій перекладені англійською, німецькою, португальською, хорватською, казахською, румунською та іншими мовами. Вона активно працює як перекладач своїх творів для англійської преси. Вершинним явищем її поетичної творчості став вихід у світ 1994 р. книги «Сон-Країна» з присвятою матері — найпершій наставниці та порадниці письменниці, яка навчила її любити Україну. Ця збірка оригінальних, новаторських творів, пройнятих високими і світлими почуттями, щирою любов'ю до рідної землі, удостоєна премії ім. Павла Тичини за 1995 р. Нею її відзначили Міністерство України в справах преси та інформації і Спілка письменників України¹⁹. Грошову частину літературної премії вона передала Українському гуманітарному ліцееві Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.

Проживаючи в Канаді, Л.Палій ніколи не поривала духовних та родинних зв'язків з Україною. Більше десяти разів вона побувала на рідній землі, відвідала Київ, Львів, Харків, Чернігів, Тернопіль. У травні 1990 р. брала участь у Шевченківському святі «В сім'ї вольній, новій», у міжнародному літературно-мистецькому фестивалі української поезії «Золотий гомін». Про свої враження канадсько-українська письменниця так розповідала київському журналістові: «Приємно бути свідком відродження України. Приємно бачити, як тягнуться люди до джерел рідної культури. Коли читала свої вірші на сцені, то щось від зворушення перехоплювало горло...»²⁰.

Плідна творча праця Л.Палій на ниві красного письменства, її активна громадсько-політична діяльність здобули високу оцінку і в Україні, і в Канаді. Свідченням цього, зокрема, стало присудження письменниці канадської Шевченківської премії 2001 р. А 16 грудня 2002 р. вона удостоєна Золотої ювілейної медалі королеви Єлизавети II, яку отримують громадяни за свою винятково важливу працю для загального добра. Цю нагороду Л.Палій вручила парламентський секретар Міністерства канадської спадщини Сармайт Д.Бульте. У своєму вітальному слові вона справедливо відзначила вагомий здобуток нашої співвітчизниці на нивах канадської й української культури²¹.

Активна поборниця української національної ідеї Л.Палій живе сьогоднішніми радощами, болями і тривогами України. Умудрена життєвим досвідом, вона сповнена творчих сил та енергії. Одним із її життєвих орієнтирів є відомий постулат українських емігрантів-патріотів: «Ми пішли на Захід, щоб повернутися на Схід». Наша співвітчизниця повсякчас підтверджує це словом і ділом²².

Серед діячів українського мистецтва за кордоном особливе місце відводиться таким визначним майстрам, як всесвітньо відомий Петро Капшученко, Микола Бідняк, Леонід Молодожанін, Галина Новаківська, Павло Лопата, Олександр Власенко, родина Стебельських — Богдан, Аріядна та Раїса, Одарка Онищук, Дарія Ємець, Василь Курилик та ін.

За останніх чотирнадцять років в Україні пройшли виставки цілого ряду талановитих майстрів-художників і скульпторів українського корення і українського духу — з багатьох країн світу, в тому числі з Канади та країн Латинської Америки.

Так, Петро Капшученко, знаний у багатьох країнах світу майстер, знайшов прихильну до його таланту широку публіку і в Україні. Різнобічно обдарований, він заявив про себе у жанрах камерної скульптури як великий організатор одно та багатофігурних камерних композицій і як добрий фахівець у галузі монументальної пластики. Майстер працює у різних техніках, використовуючи мідь, порцеляну, теракоту, граніт, бронзу²³.

П.Капшученко є автором двох пам'ятників. Перший пам'ятник митрополитові Василю Липківському поставлено у 1983 р. біля церкви св. Андрія Первозванного в Бавнд-Бруці і, в день, коли Українська Православна Церква почала святкування Тисячоліття християнства в Україні, в 1987 р. там же у Бавнд-Бруці урочисто відкрито другий монументальний твір скульптора — пам'ятник рівноапостольній Ользі — княгині Русі-України.

Митець П.Капшученко — син української землі — навчався образотворчого мистецтва ще на Батьківщині. Тут почав і працю в ділянці театральної декорації і скульптури, яку перервала Друга світова війна. Він — один із тих, хто в умовах тяжкого життя в еміграції не зрікся свого покликання, йдучи важким, тернистим шляхом. Зусилля, послідовність, самодисципліна Петра Капшученка призвели до того, що, опинившись після перебування в Німеччині в Аргентині, міг показати наслідки своєї праці і таланту на кількох мистецьких виставках.

У книзі про творчість аргентинських митців-літераторів, музик й діячів інших ділянок культури — написано і про П.Капшученка із зазначенням національності — українець, подано фотографії його праць. За мистецьку майстерність, за вклад у культуру Аргентини, Вільний університет гуманності в Буенос-Айресі надав йому звання почесного члена цього університету. До заслуг митця відносимо його щедрі жертвовні дари, які він зробив Україні. Адже за роки незалежності нашої держави як скульптор П.Капшученко подарував Україні 47 творів, які на даний час зберігаються в Національному музеї образотворчого мистецтва в Києві, Державному музеї Т.Г.Шевченка в Києві, Музеї історії Києва, Центральному державному архіві-музеї літератури та мистецтва України, Державному музеї літератури України, Музеї Гетьманства в Києві, Музеї Т.Г.Шевченка в Каневі,

Дніпропетровському художньому музеї, Дніпропетровському історичному музеї ім. Д.Яворницького²⁴.

На початку 90-х рр. Україна мала можливість познайомитись з творчим доробком ще одного всесвітньо визнаного художника — Миколи Бідняка. Його називають художником, який малює вустами. Внаслідок нещасного випадку на замінованому полі він втратив кінцівки рук, а тому його творчий здобуток можна вважати мистецьким подвигом.

Микола Бідняк народився у Канаді. Дитячі роки провів на Буковині — рідному краї свого батька. І ця причетність до української землі позначилася на творчому доробку відомого у світі майстра образотворчого мистецтва Миколи Бідняка — громадянина Канади, члена Міжнародної асоціації художників, які малюють вустами або ногами. Микола Бідняк став художником від Бога. В його творчості дивовижним чином переплітається український смуток, гідність предків, задума діброви, бринить мелодія дитинства, які передаються з роду в рід, ховаються в глибинах підсвідомості. Серце Миколи Бідняка завжди було з Україною, хоча повернувся до неї через півстоліття²⁵. Найбільше визнання М.Бідняк одержав саме в Україні: духовний світ митця і світосприйняття українців звучить в одній тональності. Він стає членом Спілки художників України, професором Львівської академії мистецтв, лауреатом Шевченківської премії.

Тут, на рідній землі, М.Бідняк створив шедеври. З його картинами «Ангел над Львовом», «Чорнобильська Богоматір», «Три Марії» асоціюється все найкраще, що є в українській мистецькій спадщині, а надбанням наших музеїв стали десять чудових творів майстра²⁶. Творчість Миколи Бідняка була відзначена державною нагородою — орденом князя Ярослава Мудрого V-го ступеня (за тиждень до кончини 28 листопада 2000 р.). Микола Бідняк — це воістину видатний українець ХХ ст.

До плеяди визначних малярів, для яких образотворче мистецтво стало сенсом життя, належить Галина Новаківська. Народилася вона 1923 р. в Перемишлі, а виростала в Кракові. Там закінчила гімназію і студіювала в Краківській Академії Мистецтва. До Канади прибула в 1949 р.²⁷

Образотворча мова малюнків маестро Новаківської розвивалася і дозрівала вже в Канаді. Перша самостійна виставка її картин відбулася в галереї «Ми і Світ» у Торонто в 1962 р. Від того часу відбулося 15 особистих виставок мисткині в Канаді, Америці та в Україні. Дві виставки, що відбулися 1995 р. в Державному Музеї Українського Образотворчого Мистецтва в Києві та Картинній галереї у Львові були дуже успішними, мали широкий розголос в пресі. Зазначимо, що під час виставки у Львові Галина Новаківська подарувала на постійне збереження до галереї дві свої картини, а саме «Тривала краса» і «Трипільська спадщина». 21 березня 2004 р. відбулася 16-а виставка Г.Новаківської, з черги особистих. На ній були представлені,

такі картини, як «Білі кали», «Весна», «Митець і весна», «Хвилина щастя», «Портрет Митця Андрія Бабича». Крім того Г.Новаківська брала участь у численних збірних виставках у Канаді, Америці та Україні. За картину «Гарбузи» одержала Почесну Грамоту в категорії найкращої олійної праці на виставці Клубу Космополітен в 1982 р. в «Окіф Центрі» в Торонто. А в 1999 р. на виставці Товариств Пастелістів була відзначена її картина «Хвилина щастя»²⁸. Тільки зараз, в період незалежності України, ми можемо вповні оцінити вагомий творчий вклад мисткині у спадщину українців в Канаді та в мистецтво загальноукраїнське.

Відомий українсько-канадський скульптор Леонід Молодожанін (на Заході знаний як Лео Мол) «бачив» Кобзаря тільки молодим, сповненим сил та енергії. Його пам'ятники Шевченку — юному, безвусому, безбородому — стоять у Канаді, США, Італії, Бразилії та Аргентині. За його ж проектом встановили пам'ятник поетові і в Санкт-Петербурзі. Скульптор, маляр і вітражист родом з Волині, з села Полонне. Студіював у Відні, в Берлінській і Гаагській академіях мистецтв, з 1948 р. — в Канаді. Член УСОМ, Манітобського університету мистецтв, віце-президент Канадського Товариства скульпторів в Оттаві. Найбільшою працею Леоніда Молодожаніна є Сад Скульптур у Манітобі. Цей сад майстер подарував місту і суспільству Канади, наповнивши його бронзовими скульптурами та іншими творами мистецтва. Цей сад став одним із улюблених місць відпочинку, де відчувається і вишуканість музею, і спокій природного середовища²⁹.

Леонід Молодожанін виконав 30 вітражів переважно для церков Вінніпегу, одержав кілька нагород на різних виставках і найвищу канадську відзнаку — «Медаль споріднених мистецтв» Королівського інституту Архітекторів (1960); на українських конкурсах здобув другу нагороду за проект пам'ятника Шевченку у Вінніпезі (1960) і першу за проект пам'ятника Шевченкові у Вашингтоні, який був встановлений у 1964 р. В 2002 р. Леоніда Молодожаніна на історичній Батьківщині було нагороджено орденом Св. Володимира за особливі заслуги і глибокий внесок у розвиток і поширення української культури в світі³⁰.

Чималий внесок для збереження української мистецької спадщини зробила Ярослава Завадович та Михайло Шафранюк, які заснували Канадсько-Українську Мистецьку Фундацію (біля 200 картин кращих митців). У цій фундації зберігаються картини таких відомих митців, як Миколи і Василя Кричевських, Володимира Балеса, Миколи Бідняка, Івана Бельського, Ярослава Вижницького, Бориса Крюкова, Миколи Бутовича, Олекси Грищенка, Едварда Козака, Петра Обалю, Антона Кашая, Анатолія Петрицького, Якова Гніздовського, Мирона Левицького, Галини Новаківської, Любослава Гуцалюка, Василя Курилика, Володимира Ласовського, Марії Сельської, Мирослава Радиша, Миколи Неділка, Галини Мазепи, Богдана Титли, Павла Лопати

та інших. Фондація мала поважні матеріальні і моральні успіхи. У противагу соціалістичному реалізмові в Україні вона діяльно підтримувала справжнє мистецтво на світовому рівні. Вона й протидіяла ізольованості українського мистецтва у світі. Фондація влаштувала понад 300 виставок, що мали близько півмільйона відвідувачів. З'явилися сотні фахових рецензій у пресі Канади, Аргентини, Бразилії, США та інших країнах. Можна сказати, що Канадсько-Українська Мистецька Фондація добре виконувала своє завдання.

30 листопада 1991 р., в переддень референдуму в Україні, на 80-му році життя фундатор і засновник Канадсько-Української Мистецької Фондації в Торонто Михайло Шафранюк помер. Незадовго до смерті меценатом був зроблений заповіт, в якому він частину кращих творів заповідав передати до музеїв України. Щоб виконати останнє бажання цієї відданої мистецтву людини, 24 квітня 1994 р. було відкрито експозицію під назвою «Повернення»³¹.

Безперечно, що експонати цієї виставки зайняли чільне місце в історії українського мистецтва еміграції. Представлені тут твори були чи не найкращими з-поміж праць малярів старшого та молодшого поколінь, такими різними за стилем, завершеністю та змістом. Слід відзначити, що згадана експозиція була підібрана з великим смаком, вона символізувала повернення до Матері-України. Експоновані твори не були пов'язані однією тематикою, адже на виставці було представлено по одному творові 37-ми митців (різних за місцем народження, проживання, віком і мистецькими школами), але всі вони несуть у собі спільне — тугу за Україною та її духовністю. Мистецькі твори зайняли належне місце в Державному музеї українського образотворчого мистецтва.

Величезну кількість культурних цінностей як подарунок від діаспори отримали різні заклади освіти і культури України. Так, зокрема, музею культурної спадщини м. Києва свої архіви, бібліотеки, твори образотворчого та декоративно-вжиткового мистецтва заповіли: письменник Олекса Гай-Головка (Канада), літературознавець, мовознавець, видавець професор Леонід Білецький (його наукову спадщину передав Олег Кандиба) (Канада), театрознавець Валер'ян Ревуцький (Канада). Понад 100 творів Миколи Мисака музей отримав завдяки благодійнику Михайлові Гояну. Також багато творів, афіші, книги, раритетні видання передав хореограф С.Лифар та ін.³²

За роки незалежності нашої держави значну кількість художніх творів передала діаспора як подарунок Національному художньому музею України у м. Києві. Так, наприклад, в музеї зберігаються передані мистецькі твори М.Бідняка, П.Мегика, Я.Шафранюка, а також художника Мирона Левицького (Канада)³³. Налагоджена тісна співпраця між діаспорою і Центральним державним архівом-музеєм літератури та мистецтва. Цінний подарунок для архіву-музею зробив канадський письменник Яр Славутич, передавши в дар низку своїх праць. Також ряд робіт передано в дар Україні канадським

славістом Я.Рудницьким та письменником О.Гай-Головком. Встановлені досить тісні зв'язки із канадським видавцем, перекладачем, українцем за походженням І.Огієнком³⁴ та композитором І.Веселовським³⁵. Варто назвати ще одного канадського письменника Г.Сірика, який робить досить вагомий внесок в розвиток української літератури³⁶. Суттєвий внесок у розвиток української культури, та й не тільки, зробила письменниця із Бразилії, українка за походженням, Віра Вовк³⁷, і на сьогоднішній день триває співпраця з цією талановитою письменницею.

З проголошенням незалежності України щороку, завдяки українській діаспорі, збагачуються фонди Національного музею у м. Львові. Так, у 1991 р. Божена та Олег Іванусиви з м. Онтаріо подарували рукописну метрику с. Мхава біля Перемишля 1850 р.³⁸ У 1992 р. до музею за бажанням художниці Г.Новаківської з м. Торонто були передані олійні твори «Тюльпани на моєму столі», «Кафейка», «Колискова»³⁹.

У 1993 р. В.Беднарський з Канади подарував музею збірку марок та поштівок. За власним проектом блок марок «Акт відновлення Української держави» і поштівки «Тисячоліття християнства в Україні» та поштівки «Русифікація — геноцид України» роботи Яра Славутича⁴⁰. Мати — ігуменя Дарія Дублениця з Дандок (Онтаріо, Канада) подарувала музею власну збірку писанок монахинь-студиток з Дандок в кількості 218 одиниць⁴¹. Павло Лопата з Торонто подарував власний живописний твір «Хліб наш насущний...», виконаний в 1986 р.⁴²

У 1994 р. цьому ж музею в дар з Канади було передано твори: Яків Креховецький — «Пшеничні поля» (1989 р.)⁴³; Ларрі Кісіч — «Пейзаж у колі»⁴⁴; Марійка Онуфрійчук-Сокульська — графічні твори «Краєвид і дерево», «Лисиця», «Кіт у вікні» (1990-ті рр.)⁴⁵; Роман Рожак — ікону «Бог-Отець» (II пол. XVIII ст. із с. Вікторів біля Галича)⁴⁶; Софія Скрипник — екслібриси Софії Скрипник (1990-ті рр.)⁴⁷

У 1997 р. Національному музею у м. Львові М.Кейван з Монреалю (Канада) подарував власні олійні твори «Реве та стогне...», «Самотня верба» та п'ять графічних робіт⁴⁸. У 1999 р. до музею передав дві власні живописні роботи «Богородиця» (1981) та «Спас» (1987) художник Микола Бідняк⁴⁹, а також Марія Когут з Торонто передала два олійні твори авторства М.Деркача із спадщини Івана Навроцького⁵⁰.

Вагомий внесок зробила українська діаспора у розширення фондів Львівського історичного музею, передавши велику кількість газет, таких як «Гомін України», «Новий шлях», «Українсько-канадський вісник», «Українське слово», «Хлібороб», «Сівач», «Свобода», «Закордонна газета», «Америка», «Шлях перемоги», «Національна трибуна», «Український тижневик» та ін.⁵¹ Окрім того, кращими представниками канадської української діаспори такими, як Яків Креховецький, Лідія Палій, Богдан Вандяк,

Микола Кулик, Леся Храплива, Василь Верига, Юрій Гнатишак, Архип Данилюк, Оріся Матешук, Тетяна Лук'янович, Петро Саварин, Світлана Грибінська-Кузьменко, Йосип Тереля було передано до музею речі, які засвідчують історію західної української діаспори та її здобутки.

Таким чином, культурний розвиток української діаспори є важливим показником відчуття національної єдності українців у всьому світі. Становлення Української держави є стимулом для подальшого розвитку української культури як на Батьківщині, так і за її межами, а також її інтеграції у загальнолюдський культурний процес.

Отже, українці на Заході, дбаючи про збереження своєї етнічної ідентичності, докладають чимало зусиль з метою формування нового покоління національної інтелігенції. Література та мистецтво в західній українській діаспорі, отримавши на початку 90-х рр. ХХ ст. великий імпульс, продовжує успішно розвиватися. Вона гідно репрезентує за кордоном українські національні інтереси, демонструє у світі інтелектуальний потенціал українства.

Враховуючи особливу значимість даної теми, подальшого вивчення потребують проблеми повернення діаспорою історико-культурних цінностей на Батьківщину та співпраця науковців материкової України і західної діаспори. А отже, тема має значні перспективи подальшого дослідження.

В статье исследовано наследие деятелей литературы и искусства из украинской диаспоры Канады и стран Латинской Америки. Основное внимание акцентируется на том, что украинская элита на Западе сумела не только сохранить национальную культуру и язык, но и приумножить достижения своих выдающихся предшественников.

Ключевые слова: канадская и латиноамериканская украинская диаспора, культурные ценности, художественная литература, искусство.

We investigated the inheritance of writers and artistes from the Ukrainian diasporas in Canada and Latin America. The main attention focuses on the fact that the Ukrainian elite in the West has managed not only to preserve national culture and language, but also to increase the property of its outstanding predecessors.

Key words: Canadian and Latin American Ukrainian Diaspora, cultural values, fiction literature, arts.

¹ Криштальська О. Українське слово в Аргентині // Літературна Україна. — 2000. — № 24. — 29 червня. — С. 3–4.

² Вовк В. Проза. — К.: Родовід, 2001. — 445 с.

³ Вовк В. Поезії. — К.: Родовід, 2000. — 421 с.

⁴ Вовк В. Театр. — К.: Родовід, 2002. — 447 с.

⁵ Хрестоматійний Богдан Бойчук живе з «Тією Самою» Алісою: Інтерв'ю взяв Г.Пилипенко // Книжник-ревью. — 2004. — 11 лютого. — С. 11.

⁶ Онишкевич Л. (Без назви) // Нотатки з мистецтва. — 1968. — Ч. 8. — С. 17–24.

⁷ Вовк В. Завдання української еміграції // Наше життя. — 1980. — № 7–8. — С. 4.

⁸ Демиденко Ю. Повідомлення для ЗМІ // Хлібороб (Бразилія). — 2004. — № 360. — Травень. — С.3.

⁹ Друга книжка Лесі Бризгун-Шанти в Україні: Рецензія // Народна газета. — 2000. — № 32. — С. 5.

¹⁰ Коваленко Л. Приклад нескореності (до 90-річчя українсько-канадської письменниці Ірени Книш) // Українське слово. — 1999. — Ч. 38. — 23 вересня. — С. 9–10.

¹¹ Славутич Я. Вшанування жертв голодомору 1932–1933 років // Західно-канадський збірник. Під редакцією Яра Славутича. — Едмонтон, 1998. — Т. 3. — С. 260.

¹² Іванченко М. Співець національної ідеї (Над п'ятитомником Яра Славутича) // Західно-канадський збірник Під редакцією Яра Славутича. — Едмонтон, 1998. — Т. 3. — С. 247.

¹³ Красноштан Ю. Яр Славутич — почесний професор університету в Україні // Західно-канадський збірник. Під редакцією Яра Славутича. — Едмонтон, 1998. — Т. 3. — С. 229.

¹⁴ Вручення відзнаки Президента України професорові Ярові Славутичу. Слово подяки // Західноканадський збірник. Під редакцією Яра Славутича. — Едмонтон, 1998. — Т. 3. — С. 226–228.

¹⁵ Горlach С. Перша ніч. Повість. — К.: Ярославів Вал, 2003. — 143 с.

¹⁶ Таран Л. Щасливе життя Степана Горлача // Українська культура. — 2000. — Ч. 11–12. — С. 6.

¹⁷ Матейко Р. Активна поборниця української національної ідеї. Літературна творчість та громадська діяльність канадсько-української письменниці Ліди Палій // Збірник наукових праць науково-дослідного інституту українознавства. — К.: Міленіум, 2004. — Т. 3. — С. 384–385.

¹⁸ Марунчак М. Біографічний довідник до історії українців Канади. — Вінніпег. 1986. — С. 490–491.

¹⁹ Лауреати премії імені Павла Тичини // Літературна Україна. — 1995. — 2 лютого. — С. 5.

²⁰ Качалова Т. Сім літературних вечорів відомої української письменниці з Торонто Ліди Палій відбулися в Україні // Вісті з України. — 1997. — 16 жовтня. — С.12.

²¹ Zakydalsky O. Poet and literary activist receives jubilee medal // The Ukrainian weekly. — 2003. — 2 Febr.

²² Матейко Р. Чарівниця слова і барв (Доля Ліди Палій) // Андрій Палій — будівничий та керманіч «Маслосоюзу». — Тернопіль: Економічна думка, 2001. — С. 26.

²³ Скульптура Петра Капшученка. «Експоцентр України». — К., 2000. — С. 5–6.

²⁴ Лановик Б. та інші. Роль та місце української діаспори в становленні незалежної Української держави. — Тернопіль: Економічна думка, 2001. — С. 215.

²⁵ Тудорковецька Я. Доповнення до документального фільму «Микола Бідняк» // Новий шлях (Канада). — 2004. — 15 квітня. — С. 12.

²⁶ Шедеври Миколи Бідняка // Шлях перемоги. — 2000. — 6 грудня. — С. 3.

²⁷ Лопата П. Ювілей Галини Новаківської // Новий шлях (Канада). — 17 квітня. — С. 10.

²⁸ Даревич Д. Слово на відкритті виставки Галини Новаківської // Гомін України (Канада). — 2004. — № 16. — 26 квітня. — С. 9.

²⁹ Майстер і його сад // Український форум. — 2004. — 30 квітня — С. 8.

³⁰ Бойко О. Один день у Римі // Український форум. — 2002. — 29 листопада. — С. 14.

³¹ Повернення. Каталог виставки творів з колекції Ярослави та Михайла Шафранюків. — Канада, 1994. — С. 3.

³² Поточний архів музею культурної спадщини м. Києва. Культурно-мистецькі цінності — Ф. 1215. — Оп. 25. — Арк. 1–225.

³³ Національний художній музей України м. Києва. Мистецькі твори діаспори. — Ф. 1175. — Оп. 13. — Арк. 1–45.

³⁴ Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (далі ЦДАМЛМ України). Справа видавця, перекладача, українця за походженням І.І. Огієнка. — Ф. 1294. — Оп. 17. — Арк. 1–115.

³⁵ Там само. Справа композитора І.Веселовського — Ф. 1356. — Оп. 13. — Арк. 1–53.

³⁶ Там само. Справа письменника Г.Сірика. — Ф. 1357. — Оп. 15. — Арк. 1–62.

³⁷ Там само. Справа письменниці, перекладача В.Вовк (Селянської). — Ф. 212. — Оп. 19. — Арк. 1–185.

³⁸ Національний музей у Львові. Головна книга надходжень від № 55314 до № 55794. — Дарчий лист від 01.08.1991. Акт прийому № 31 від 01.08.1991. — С. 68.

³⁹ Там само. — Дарчий лист від 25.03.1992. Акт прийому № 23 від 27.05.1992. — С. 72.

⁴⁰ Там само. Акт прийому № 5 від 25.01.1993. — С. 30.

⁴¹ Там само. — Дарчий лист від 10.04.1993. Акт прийому № 17 від 12.05.1995. — С. 115.

⁴² Там само. Головна книга надходжень від № 55795 до № 56279. — Дарчий лист від 18.07.1991. Акт прийому № 16 від 12.05.1993. — С. 50.

⁴³ Там само. Головна книга надходжень від № 56280 до № 56618. — Дарчий лист від 03.06.1994. Акт прийому № 11 від 03.06.1994. — С. 63.

⁴⁴ Там само. — С. 64.

⁴⁵ Там само. — С. 65.

⁴⁶ Там само. Головна книга надходжень від № 562619 до № 57085. — Дарчий лист від 25.10.1994. Акт прийому № 30 від 06.12.1994. — С. 115.

⁴⁷ Там само. Головна книга надходжень від № 56280 до № 56618. — Дар П.Скрипника. Акт прийому № 19 від 11.07.1994. — С. 90.

⁴⁸ Там само. Головна книга надходжень від № 58198 до № 58551. — Дарчий лист від 06.08.1997. Акт прийому № 30 від 19.09.1997. — С. 215.

⁴⁹ Там само. — Дарчий лист від М.Бідняка. Акт прийому № 17 від 30.06.1999. — С. 101.

⁵⁰ Там само. Головна книга надходжень від № 58552 до № 58834. — Дарчий лист від травня 1999. Акт прийому № 13 від 30.06.1999. — С. 121.

⁵¹ Львівський історичний музей. Акт прийому-передачі № 175. — 1999. — 10 вересня. — С. 1–9.